

Kandidatnummer:

7043

(Hvis besvarelsen skal leveres på navn, skrives navn i stedet for kand.nr.)

**FORSIDE**

ved besvarelse av hjemmeeksamen, semesteroppgave, rapport, essay osv.

Emnekode:	EX-120 102
Emnenavn:	Examen Facultatum, humaniora variant
Emneansvarlig (normalt faglærer):	Bjarne Markussen
Eventuell veileder:	
Innleveringsfrist/ tidspunkt:	03.12.07 kl. 14.00
Antall sider inkl. forside	10
Merknader:	

Jeg/vi bekrefter at jeg/vi ikke siterer eller på annen måte bruker andres arbeider uten at dette er oppgitt, og at alle referanser er oppgitt i litteraturlisten.

Ja

Nei

*Kopiering av andres tekster eller annen bruk av andres arbeider uten kildehenvisning, kan bli betraktet som fusk.*

**Gjelder kun gruppeeksamen:**

Vi bekrefter at alle i gruppa har bidratt til besvarelsen.

Ja

Nei

**Kan besvarelsen brukes til undervisningsformål?**

Ja

Nei

## Innholdsfortegnelse:

Forside	s1
Innholdsfortegnelse	s2
Innledning	s3
Hoveddel	s4-8
Avslutning	s9
Litteraturliste	s10

Det finnes mange meninger om hva en smaksdom og hvorvidt den kan regnes som allmenngyldig. I denne oppgaven skal jeg forsøke å finne ut om det faktisk er mulig å komme frem til en slik beslutning i dagens samfunn.

Som oppgaven krever, er Dag Solstads sitat og Solstad selv utgangspunktet i min tekst. Men jeg har også valgt å trekke inn den kanskje mest sentrale filosofen på dette området, Immanuel Kant, for å gi litt mer dybde og for å sette teoriene deres opp i mot hverandre. Jeg tilegner også litt plass til Pierre Bourdieu, en fransk sosiolog som var spesielt opptatt av generell sosiologisk teori og av forholdet mellom utdanning og kultur ([http://no.wikipedia.org/wiki/Pierre\\_Bourdieu](http://no.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bourdieu)).

Problemstillingen for oppgaven min er da som følger:

*Kan vi bli enige om en smaksdom?*

Utgangspunktet for oppgaven skal være dette sitatet av Dag Solstad:

”[E]n maktutredningskommisjon om maktforholdene innen den litterære institusjon kunne gi oss mye nyttig kunnskap om dette [hvem som bestemmer hva som skal gjelde for god litteratur], på sosiologisk vis. Når jeg likevel stiller meg noe avventende til det, så skyldes det at jeg ikke ser på en roman som i hovedsak et produkt, men som et åndsverk, og at jeg finner at tida nå er inne til å minne mine tilhørere om det. Det gir også mitt svar på spørsmålet om hvem som bestemmer hvorvidt en roman er et betydningsfullt verk eller ikke. Det gjør verket selv. Altså, det er egenskaper ved verket selv som avgjør om det er et betydningsfullt verk eller ikke, og ikke leserne, kritikerne, forlagene, academia, mediene, eller for den saks skyld forfatteren. De bare godtar det, for forfatterens vedkommende forhåpentligvis med en viss takknemlighet, eller ydmykhet. Og dette gjør spørsmålet om forfattermakt eller lesermakt fullstendig irrelevant. Hvis Dagbladets kritiker skriver rosende om en roman av meg, så utøver han ikke makt. Han bare godtar et faktum. Og hvis han skriver negativt om en roman av meg, så utøver han stadig vekk ikke makt, han begår bare en for ham beklagelig feiltakelse. Dette under forutsetning av at den roman jeg snakker om virkelig er et mesterverk, hvis den ikke er det, så gjør Dagbladets kritiker sin for ham beklagelige feiltakelse i det første eksempelet, mens han i det siste eksempelet bare godtar et faktum.”

Sitatet oppgaven ber meg gå ut ifra er hentet fra "foredrag in extenso", et foredrag Solstad holdt på Lillehammer under Undset- dagene i 2001, men det er også å finne i hans roman, *16.07.41*, som ble utgitt året etter. Sitatet er bare en liten del tatt fra begynnelsen av foredraget, så derfor er det viktig å ta for seg foredraget som helhet for å kunne drøfte så grundig som mulig.

Opprinnelig skulle foredraget handle om en av Solstads romaner, og det var bestilt til et seminar som hadde forfatter- og lesermakt som tema. Men hele førstedelen av foredraget brukes til å drøfte forholdet mellom kvalitet og makt. Dette kommer jeg tilbake til senere i oppgaven.

I og med at hovedtemaet i oppgaven er estetikk, synes jeg det er viktig å avklare estetikk som begrep. Her har jeg valgt å bruke wikipedias definisjon: "Estetikk (...) er et kunstteoretisk begrep som brukes både om "læren om kunnskap som kommer til oss gjennom sansene" og "læren om det vakre og skjønne i kunsten" (http://no.wikipedia.org/wiki/Estetikk). Jeg skal ta for meg den siste varianten av definisjonen, ettersom jeg føler at dette er den mest sentrale for denne oppgaven.

Noe av det viktigste som gjaldt i Kants versjon av estetikken var det *interesseløse velbehaget*. Kant mente at for å i det hele tatt kunne uttale seg om hvorvidt noe var skjønt eller ikke, så måtte man erkjenne at bakgrunnen for avgjørelsen var tatt på grunn av at vedkommende hadde følt et interesseløst velbehag i nærværet av dette objektet. Man skulle ikke kunne forklare hvorfor man likte det og man skulle heller ikke ha noe konkret som gjorde at man ble trukket mot det, det skulle bare være slik. Men hvis det viste seg at dette velbehaget som kom da man betraktet for eksempel et maleri av en festmiddag skyldtes sult, sier Kant at man da er ute av stand til å erfare maleriet på et rent estetisk plan.

Kant fant det interesseløse velbehaget ved å betrakte smakdommen med utgangspunkt i kvalitetsmomentet, et begrep som også står meget sentralt i Dag Solstads sitat og som skal drøftes ved en senere anledning i oppgaven.

Ifølge Espen Hammers "Innledning til I. Kant: Kritikk av dømmekraften" er kritikken av den estetiske dømmekraften inndelt i en analytikk og en dialektikk. Jeg skal konsentrere meg om analytikk-delen. Det skjønnes analytikk tar for seg fire logiske momenter: kvalitet, kvantitet, relasjon og modalitet.

Det er i kvalitetsmomentet vi finner det interesseløse velbehaget. Ifølge Hammer er det både det gode og det behagelige som gjør krav på vår interesse for objektets

eksistens, mens det for å oppdage og la seg berøre av noe skjønt er nødvendig å ha en innesluttet holdning. Hva mener han med dette?

I kvantitetsmomentet går Kant videre og sier at hvis man først har kommet til det punktet hvor man aksepterer at den estetiske dommen er fri, og ikke er basert på interesse for objektets eksistens, først da må dommen kunne påberope seg allmenngyldighet. Men det må da, sier Kant, dreie seg om en *subjektiv* allmenngyldighet ettersom allmenngyldigheten beror på en *følelse*, og ikke et begrep. (Hammer, E. 1995:24-25)

Men hva er egentlig en smaksdom? Kants teori lyder som følger:

”Smaksdommen fordrer alles tilslutning, og den som beskriver noe som skjønt, mener at enhver *bør* gi den foreliggende gjenstanden sitt bifall og likeledes beskrive den som skjønn.” (Forelesning, B. Markussen, 2007) Altså, at smaksdommen er noe allmenngyldig og så lenge den fremkaller dette *interesseløse velbehaget*, bør alle være enige i dette og klare å slutte seg til en felles mening og se gjenstanden som skjønn.

Det ville likevel vært urimelig å tro at alle andre faktisk vil være enig i denne påstanden. Men Kants poeng er at når man påstår at noe er skjønt, ligger det i smaksdommens *logikk* at man samtidig påstår at alle andre *bør* være enige.

I følge Bjarne Markussens estetikk-forelesninger er smaksdommens *grunn* subjektiv (jeg har opplevd skjønnheten), men dens *form* er universell.

Når jeg feller en smaksdom, signaliserer jeg at jeg er villig til å forsvare dommen, altså stiller jeg meg åpen til diskusjon og argumentasjon. Men hvis jeg kun nøyer meg med å si at noe er skjønt for meg, trekker jeg meg her ut igjen av dette feltet. Det fordi påstanden nå får en subjektiv vinkel, og dermed ikke er diskutabel.

I teorien høres ikke dette så vanskelig ut, men hvordan fungerer det i praksis?

Dag Solstad er en klassisk empirist som mener at erfaringen spiller en stor rolle her. Han trekker frem at det ofte kan være vanskelig å fastsette en smaksdom fordi folks oppfatning av smak endrer seg med tidene. I sitt foredrag snakker Solstad sådan om kvalitet, men vi kan si at i denne sammenhengen går kvalitet og smak på det samme.

På spørsmålet om hvem som bestemmer hvorvidt en roman er et betydningsfullt verk eller ikke, er Solstad klar i sitt svar om at det er verket selv som foretar denne bestemmelsen. Dette begrunner han med at verket ikke er et produkt, men snarere et såkalt ”åndswerk”. Men for å kunne drøfte denne påstanden er det viktig å avklare begrepets betydning i forkant. Ifølge wikipedia, er et åndsverk ”et

litterært, vitenskapelig eller kunstnerisk menneskeskapt verk”.

(<http://no.wikipedia.org/wiki/%C3%85ndsverk>).

Det Solstad mener er at i og med at romanen selv bestemmer om det er et betydningsfullt verk eller ikke, bunner alt ned i kvalitetsbegrepet. Ingen er, i følge Solstad, i besittelse av slik makt at de kan avgjøre hva som er bra og hva som er dårlig. Og det er dette Solstad reagerer på når han blir bedt om å holde foredrag ved dette seminaret.

”(...) ved å bruke ord som forfattermakt så misbruker man begrepet makt fordi det er med på å føre maktbegrepet over til områder hvor det ikke hører hjemme, og slik tømmer man det for mening også på det området der det virkelig hører hjemme, og det er på det stedet makta finnes, og ikke der hvor den ikke finnes”.

(Solstad, D. 2002: 134)

Solstad kommer deretter med korreksjoner av sine utspill ved å legge til at ”begrepet *kvalitet* er usikkert, i og med at både leg og lærd strides om hva som er kvalitet.” (Solstad, D. 2002:137). Videre snakker han om at det er vanskelig å snakke om nettopp kvalitet fordi dette begrepet endrer seg med tida. Kunstnere og forfattere har gjennom tidene blitt slaktet og hyllet om hverandre, og ofte har dette endret seg drastisk noen år senere. Ta for eksempel Vincent Van Gogh. Han var en fattig maler og solgte ikke et eneste bilde hele sitt liv, men etter han døde begynte folk å legge merke til kunsten hans og nå er hans verk utstilt på museer over hele verden og han hylles som et geni. Så hvordan kan man da fastsette og bli enige om en smaksdom når samfunnet hele tiden er i endring?

Dette kan vi finne svar på i Kants modalitetsmoment, som hevder at det skjønne må oppleves som gjenstand for et nødvendig velbehag. I lys av at dommen er eksemplarisk til tross for sin referanse til følelsen må kritikeren fremstille sin egen subjektive erfaring og dom som nødvendig (Hammer, E. 1995:26). Kant hevder at han kan gjøre dette fordi han kan forutsette eksistensen av et felles prinsipp: *sensus communis*, en felles sans eller en allmenn overensstemmelse i måten å dømme på.

Kant sier altså at smakens utfoldelse forutsetter en kultur der det allerede har dannet seg en stor grad av overensstemmelse mellom folks tolkningspraksiser.

Men svarer dette på spørsmålet? Nei, Kant nevner ikke noe om at folks tolkningspraksiser kanskje vil endre seg i løpet av årene, ja i løpet av århundrene. Det

sier seg selv at folks tanker og ideer ikke er på langt nær de samme i dag som de var da Immanuel Kant levde. Det nye spørsmålet som da reiser seg er om Kants teorier og påstander har greid å holde seg like generelle og aktuelle at de fortsatt kan brukes som argumenter i dag?

Kants eget svar på dette tar for seg intersubjektiviteten, eller som Kant ville kalt det, *sensus communis*. Det er nemlig på grunn av denne felles sansen at vi kan si at vi har allmenngyldighet. Dersom vi ikke hadde hatt denne, ville vi ikke hatt muligheten til å kommunisere med hverandre, og dermed kunne vi ikke levd innenfor et fellesskap av smaksdommer som anerkjenner hverandres rett til å kreve alles enighet. Med andre ord lever vi alle i et smaksdemokrati hvor alle stiller likt og alle har lik rett til å bli hørt. (Hammer, E. 1995:27)

Men hvordan kan en smaksdom som skal være både subjektiv og allmenngyldig på samme tid overhodet være mulig? Kant begrunner dette med den transcendentale (mulighetsbetingende) deduksjonen. Kant gjentar at følelsen av velbehag skyldes et fritt spill eller et harmoniforhold mellom innbilningskraften og forstanden (Hammer E.1995:27). Vi må da kunne forvente at en estetisk dom er gyldig for enhver i og med at erkjennelsesdommer forutsetter en overensstemmelse mellom de to.

Kommunikasjon ville nemlig ifølge Kant være umulig hvis våre erkjennelsesevner hadde vært totalt forskjellige. Og det er nettopp fordi vi er i stand til å kommunisere at det må eksistere en likhet mellom menneskers erkjennelsesevner. Og takket være denne likheten kan vi tilslutt påberope oss allmenngyldighet for smaksdommer siden de baserer seg på det frie spillet mellom erkjennelsesevnene.

Altså, den mulighetsbetingende deduksjonen hjelper oss å bli enige om denne smaksdommen fordi harmoniforholdet mellom innbilningskraften og forstanden tillater dette.

Der Dag Solstad er en empirist, som sier at vi vet noe fordi vi har erfart eller sanset det, er Kant å finne et sted mellom empiristene og rasjonalistene, som begrunner menneskelig kunnskap ut fra fornuften. Men der empiristene kaller det å erkjenne noe for å "motta et sanseinput", kaller Kant det for å "felle en dom", noe som aktivt innebærer at vi gjør noe med det vi sanser, og at vi aktivt tar stilling til dette. (Tollefsen T. m.fl. 2002:381-382). Gjennom hele sin forfatterkarriere har han balansert mellom disse to fordi han ikke vil ta standpunkt for verken det ene eller det andre her. I Hammers artikkel kunne ikke rasjonalistene anerkjenne tanken om at alle

hadde fri rett til å anerkjenne hverandre i et smaksdemokrati. Dette ville være absurd og helt ulogisk for rasjonalistene. Men empiristene hadde en motsatt teori om at alle smaksdommer skulle ha lik rett. Igjen har Kant problemer med å ta et standpunkt for hvem han støtter.

Men den franske sosiologen Pierre Bourdieu hadde innvendinger mot Kant, bl.a. til hans påstand om den *desinteresserte* smaksdommen. Ifølge Kant skulle smaksdommen skje uten hensyn til den subjektive egeninteressen. Bourdieu mente at "smaksdommer sjelden er "rene", men i høy grad influert av makt, posisjoner og smaksdannelser i de kulturelt og økonomisk ledende samfunnslagene."

(<http://www-bib.hive.no/tekster/lu/aagre/ungdomsrom-2.html>).

Dette er interessant, fordi det er nettopp det Solstad snakker om sitt foredrag. Seminaret, som altså hadde forfatter- og lesermakt som tema, fikk Solstad til å komme med kritikk av disse begrepene. Det er nemlig bruken av disse ordene han reagerer på. Hele første delen av foredraget går til å kritisere dette, fordi han hevder det er verket selv som, gjennom forskjellige kvaliteter det besitter, bestemmer om det er et mesterverk eller ikke, og ikke forlag eller lesere. Forskjellen på Bourdieu og Solstad derimot, er at der Bourdieu bruker makt som et helt naturlig begrep i påstanden sin, legger Solstad i sitt foredrag mye energi i å kritisere dette ordet som samfunnet har fått for vane å bruke. Men Bourdieu har jo i og for seg rett i påstanden sin, selv om Solstad nok ville være uenig i dette. Solstad kommer med brennende motargumenter til dette, faktisk, fordi han prøver gang på gang å overbevise sine lesere om at verket er det eneste som kan ta avgjørelsen om det er bra eller ikke.



Eiter å ha belyst to hovedsider av saken, og til slutt kommet med en tredje innvending, har jeg kommet frem til at nei, det går ikke an å bli enige om en smaksdom. Immanuel Kant brukte hele sitt liv på å motbevise meg, og han hadde nok snudd seg i graven om han hadde lest dette, men jeg konkluderer likevel med at samfunnet har så mange forskjellige kulturer at selv om det i praksis kunne høres fornuftig ut at alle kunne bli enige, er dette ikke gjennomførbart i praksis. Dessuten er det viktig å huske på folks forutsetninger for å felle en smaksdom. En person som hele sitt liv har vært lidenskapelig opptatt av håndball for eksempel, har helt andre forutsetninger for å si hva og hvem som er bra eller gode i forhold til en person som har liten eller ingen kjennskap til spillet.

Dermed er min konklusjon som sagt at selv om det i teorien er en god tanke, er dette nok dessverre ikke gjennomførbart i praksis.

Litteraturliste:

Hammer, E. "Innledning til I. Kant: Kritikk av dømmekraften", Kompendium "Hva humanister gjør" Markussen, B. UiA Høst 2007.

[http://no.wikipedia.org/wiki/Pierre\\_Bourdieu](http://no.wikipedia.org/wiki/Pierre_Bourdieu)

<http://no.wikipedia.org/wiki/%C3%85ndsverk>

<http://no.wikipedia.org/wiki/Estetikk>

<http://www-bib.hive.no/tekster/lu/aagre/ungdomsrom-2.html>

Solstad, D. "16.07.41" Forlaget Oktober, 2002

Tollefsen, T., Syse, H., Nicolaisen, R.F. "Tenkere og Ideer", Gyldendal, 2002.